

GOROVE ESZTER

„Faidővel mérve már csak percei lehetnek hátra”

ORAVECZ IMRE: TÁVOZÓ FA

Magvető Kiadó
Budapest, 2015
196 oldal, 2990 Ft

”

Oravecz Imre új kötete, amely egyben a készülő életműkiadás első darabja is, jól illeszkedik az életműbe, a szövegek mind témájukat, mind hangnemüket illetően folytatásai, szinte egyenes következményei a költő korábbi munkáinak. A főként a *Halászember* poétikai eszközeit és témáit felidéző kötet azonban már nem csak az emlékezés gyakorlata felől hangsúlyozza a múlt értékét és egyúttal a jelen alávetettségét, hanem sokkal radikálisabb módon figyelmeztet: „vedd végre észre: / megtörtént az élet.” (*Figyelmeztetés*).

A *Távozó fa* ismerős hangon egy ismerős tájék környezetében vet számot az élet rövidegével, az öregség mindennapjaival és a bizonyos eseménnyel, amit olyan jó lenne mindig csak egy kicsit halasztani, a halállal. Oravecz hétköznapi nyelvet működtet, személyes hangvétellű szabadversek által vonja be az olvasót a napi rutin végtelenül kicsinyesnek tűnő világába, ahol mindeközben egy egész élet számvetéséről is szó van. Épp ez a kettőség – az apró mozzanatok leltározása és egy élettel való elszámolás, a szembenézés igénye – okozza azt a feszültséget, amelynek révén a szövegek egyszerre lesznek szikárak és prózaiak, ugyanakkor a közvetlenség és személyes megszólalásmód teszi lehetővé, hogy a kötet eddig megjelent kritikáiban annak megrendítő voltát hangsúlyozzák. Ami azonban valóban megrendítő lehet a *Távozó fában*, az nem más, mint az a profán egyszerűség és természetesség, amellyel a halál közelít, ahogyan beszüremkedik a mindennapokba, ahogyan nem engedi, hogy egy perc is legyen, amikor nem számlolnak fenyegető közelségével.

Oravecz Imre költészetében nem először, de talán e kötetben az eddigi legerősebb módon kap szerepet a tér. A *Távozó fa* szövegeinek hátterét ugyanis a korábbi művekből már ismerős Szajla vidéke adja, ám azzal a jelentős különbséggel, hogy itt a táj tényleg csupán háttér marad – egy ablakból a ki-látás, árnyékok, vagy egy hegy sziluettje jelenti a tágabb kör-

nyezetet: „és az üvegen át a csupasz juhart nézem, / mely az ablak előtt áll, / de mögötte óhatatlanul látom a kocsiszín tetejét is, / azon túl pedig a hegyet, / mely érintkezik az éggel.” (*A távlat beszüremlése*). A falu önmaga árnyékkaként jelenik meg, szinte a lírai hanggal együtt öregszik, földjei parlagon hevernek, így Szajla jelenének élettelenisége azt eredményezi, hogy, miként a *Halászóemberben*, itt is inkább a gyerekkori emlékeket rejtő vidéket jelenti. Ám a falu teréhez köthető emlékek kevésbé lesznek jelentősek *Távozó fában*, fontosabbá válik a jelen törékenynek ható hétköznapisága, a kerítésen belüli élet: az íróasztal mellett ülni, ceruzával verset írni, olvasni a magyar irodalom klasszikusait, időt együtt tölteni a gyerekekkel.

A mindennapi rutin-tevékenységek – akár gyógyszerek szedésének, tévénézési szokásoknak, testmozgásnak – a hangsúlyozása során válnak fontossá a legszemélyesebb terek, egy mikrovilág nyílik meg az olvasó előtt, amelynek változásai és az időnek való kitettsége az öregedés folyamatának leképztését jelenthetik. E szűkebb nézőpontban értelemszerűen nagy szerepet kap a ház, a kert és a benne lévő fák, kutyák, madarak, még a kerítésen észlelhető repedéseknek is fenyegető jelentései vannak. Ebben a jól lehatárolt térben minden apró változás érzékelhető, minden sötétebb foltnak, erősebb repedésnek, kevesebb hajtásnak jelentősége van, minden mozzanat az állandóság ellen hat és figyelmeztet: fogy az idő.

Az idő múlása kikényszeríti a szembenézést, ám ez gyakorta magával vonja a keserű következtetéseket: nem így, vagy nem itt kellett volna élni, máshogy kellett volna csinálni, vagy épp azzal a legkeserűbb tapasztalattal kell elszámolni, hogy nem sikerült gyökeret verni. A gyökérelenség, az igazán sehova sem tartozás, az otthontalanság, amely visszatérő elemként van jelen Oravecz költészetében, a *Távozó fában* szintén kulcsfontosságú problémává válik, az élet egyik legnagyobb kudarcaként jelenik meg. Akkor is, ha a legprofánabb pillanatokban, olykor csak a gyerekekkel való játék kapcsán merül föl az otthontalanság nyugtalanító kérdése. A gyermekkel való játék közben, amelyben új szavakat alkotnak, az otthon szó helyettesítésének problémája üti fel a fejét, tekintve, hogy: „ez egy különleges eset, / az újnak egyszerre kell kifejeznie, / hogy egyikünknek kettő is van, / másikunknak meg egy se.” (*Nyelvújítás*).

Ebből az otthontalanság tapasztalatból fakad az is, hogy a háznak különösen jelentős szerepe van, noha ez a tér jelenti a versek nagy részének helyszínét, mégsem ruházható fel az otthonra jellemző tulajdonságokkal, inkább az átmenetiség, nyugtalanság és a magány képzetei társulnak hozzá, vagy egyszerűen az a közeg, amelyen lerakódhatnak az idő múlásának nyomai. Olyannyira, hogy az új lakó képzete is be-beszüremkedik a versek terébe: „elképzelem, / milyen lesz tíz, húsz év múlva, / vagy még előbb, mikor már nem élek, / és nem tudom karbantartani, / az új tulajdonost pedig nem érdekli, / ha lesz új tulajdonos,” (*Kerítés*). Ez az otthonosságot biztosítani képtelen hely azonban egyszerre cinkos is, a mindennapok makacs kísérelője, amely tudósít az idő múlásáról, miként azt a *Naptár* című szöveg is jól illusztrálhatja, ahol a falak szürkülésének mértéke funkcionál naptárként, a szürkülés, amelynek üteméből a hátralévő idő is kiszámítható volna: „azt is képes lennék megbecsülni, / mennyire lesz sötét a sötét, / mikor már nem leszek, / de ettől óvakodom.”.

A háznak, mint magányos színtérnek, amely egyúttal állandóan az idő múlására is figyelmeztet, valamelyest ellenpontjává válik a sír és a temető. A *Fordított halotti beszéd a jövőből* ugyanis olyan pillanatot ábrázol, amikor jövőbeli halála után családja meglátogatja a temetőben, így egyszerre a veszik körül az élők és holtak: „a lényeg / hogy itt vagytok, [...] nem olyan rossz itt, / nem vagyok egyedül, / ismerősök vesznek körül, [...] számos rokon, gyerekkori barát, volt szomszéd”. A szöveg megszólítja a sír körül állókat, poétikailag és a vershelyzetet te-

kintve is felidézve a *Halászóember Beszélgetések nagyapámmal* ciklusát, megfordítva a vershelyzetet, hiszen ebben az esetben nem egy halott megszólításával, hanem síron túli megszólalással találkozhatunk. Ez a szöveg azonban azt is megmutatja, hogy a sír körül, a sírban inkább megvalósul az otthonra találás, mint a jelenlegi, leépülő házban, ahol a lírai én ideje nagy részét egyedül tölti: „még mindig megleléssel tölt el, / hogy ide kerültem, / utólag visszatekintve gyerekség volt a részemről, / de annyira akartam, / végül ez volt az értelme annak, / hogy [...] visszaköltöztem a faluba”. Az utólagos beszédmód, a faluba való visszaköltözésnek a halál felől való értelemadása a jelent valójában eltörli, lényegtelennek nyilvánítja, egyedül a halálban való otthonra találás reménye képes valamelyest igazolni a korábbi döntéseket. A vers ugyanis számot vet azzal, hogy nem az új házasság sikere, az új élet reménye teljesebben be a Szajlára költözés által, a „megint egyedül maradtam” megrázó tapasztalata kötődik a visszaköltözéshez, a szajlai élet nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

Ennek az otthontalanságnak és a magára maradásnak az élménye hozza magával az alternatív életutakat elképzelő és végigjátszó szövegeket, amelyek leginkább a kanadai vagy amerikai élet lehetőségét és annak kifutását zongorázzák végig (*Álom*). Az amerikai élményekre és a lehetséges élet-alternatívákra azonban talán még erősebben hívja fel a figyelmet a záróciklus, amelyben angol nyelvű szövegek kaptak helyet. Oravecz angol nyelvű versei is hasonló tematikával dolgoznak, mint a kötet többi szövege, az elmúlás, a táj változása ezen költeményeknek is központi tárgya, melynek jó példája lehet a *Michelle Apts., Goleta, Ca.* részlete: everything has changed / since years ago I lived here with my son / who was a little kid at that time, / nothing is as it used to be / except me visiting the place, / I am the same sentimental jackass / sticking to things gone”. Az azonban kérdéses, miért szükséges a *December, morning* ciklust szinte egy apologetikus szöveggel bevezetni, amivel a szerző megindokolja, miért érzi feljogosítva magát angol nyelvű szövegek létrehozására. Ez a gesztus már csak azért is furcsa, mert Oravecz Imre már korábbi köteteiben is megjelentetett angol nyelvű írásokat, így kissé indokolatlannak tűnik ennek az eljárásnak igazolási szándéka.

Az otthontalanság érzete magával vonja ugyanakkor az összegzés igényét is, amelyet emellett a halálhoz való közeledés is megalapoz. Az *Összegzés* című szövegnél nem csak azért érdemes elidőzni, mert az életet mint pillanatnyi és nagyrészt érzéki apróságok rögzítését veszi számba (az anya arca, szőlő íze, narancsvilág illata), hanem mert ennél a versnél Oravecz életművének tudatos felépítése, szövegeinek párbeszéde is nyomon követhető. A *Halászóember Ötven után* című darabja és az *Összegzés* között ugyanis szövegszintű a kapcsolódás, szinte ugyanazokat a mozzanatokat emeli ki a múltból a két vers, csak míg a korábbi az öregségre és tevékenységeire jövőbeliként tekint, utóbbi megéli és megvalósítja az *Ötven után* záró felszólítását. Hogy látható legyen a két szöveg hasonlósága előbb az *Ötven utánból* idézek részleteket: „idegen nyelveket sajátítottál el [...] elhagytak és elhagytál [...] voltál életveszélyben [...] laktál [...] Kaliforniában [...] táboroztál a sivatagban [...] éltél, mit akarsz még? / menj el néha Dregolyba, Dolyinába, Darnóba, / ülj ki sűrűn a teraszra, / és örülj az alkonyi fénynek, mely sárgán előmlik pázsitodon.”. Ugyanezen emlékek az *Összegzés*ben ekként fedezhetők fel: „a német, az angol nyelv [...] hűtlen szerelmek [...] tudóvérésem [...] otthon Kaliforniában [...] táborozások a Colorado-sivatagban [...] üldögélés a teraszon, / az alkonyi ég tanulmányozása / beszélgetés hű társaimmal, a kutyákkal: / ennyi volt az élet.”. A két szöveg között azonban nagy különbség, hogy az *Összegzés* már poétikailag tömörebb, szikárabb, ugyanakkor erőteljesebbnek hatnak benne az érzéki tapasztalatok, az érzéki emlékezés és ezek pillanatnyisága.

A halál felé vetett tekintet leginkább azokban a helyzetekben függesztődik fel, vagy enged igazán a félelmeknek, amikor a lírai én kisebb fia jelenik meg a szövegekben (*Matyi* ciklus). A fiú, mint a megszólaló hang öregségének ellenpontja, egyrészt az időskori napok „bearanyozásaként” tűnik fel – „kisfiam, aznap megint segítettél élni” (*Egy láthatási nap felidézése*) –, ugyanakkor a közelgő halál legfélelmetesebb vonásaként épp az jelenik meg, hogy egy fiatal élet felé tartozása van: „szorongva gondoltam rá, / hogy túl fiatal lesz majd, / és nem tud mit kezdeni halálommal,” (*Bánat*). Épp e kettőség miatt születnek az olyan szövegek, amelyben különböző változatok jelennek meg a halál bekövetkeztének elképzeléséről, melyet a „hogyan történjen” és „hogyan ne történjen” kérdései és kérései mozgatnak (*Ne-lista*). Ám a gyerek, a minden rémületet és féltést megmozgató hatása mellett, valójában az egyetlen igazi társa marad a megszólalónak, a bizalom jelenléte és a magány időleges feloldása egyedül hozzá kapcsolódik. A láthatási napokon kívül csak a könyvek, az olvasás, az írás, a kutyák társasága és a madarak szemlélése marad az egyedüli tevékenységnek, amelyet a *Madárnapló* egység is jól mutat.

Noha a *Távozó fa* központi témája a halál és a halálra való felkészülés (vagy annak lehetetlensége), Oravecz Imre hangnemének keserűen ironikus volta nem engedi, hogy a kötet szentimentális vagy túlzottan szentimentális legyen, annak ellenére sem, hogy nagyon személyes hangvételi szövegekről van szó. Oravecz ugyanis képes megtartani valamiféle távolságot, s néhány szöveget kivéve – amelyek azonban már tényleg a szentimentalitás és a közhelyesség határát súrolják: „Szeretete csillag magányom éjszakájában” (*Csillag*) – versei szikárok, és reflexívek maradnak. Ugyanakkor ez a kötet már nem hordozza magában azt a kompozicionális erőt, ami Oravecz korábbi kötetében megszokott volt – bár ha távozó fáról, az elmúlásról és a „kaszás lassú suhintásairól” van szó, akkor ezt az eljárást is lehetne poétikai állásfoglalásnak tekinteni. Az egy témára írtság pedig egy ponton túl kissé kioltja az egyes szövegek hatását, a 187 oldalnyi versözön egy évtizedet felölelő munka kapcsán nem volna éppen aránytalan, de a kötet témáinak repetitív volta miatt a szövegek halványítják, erőtlentítik egymást. Oravecz Imre lírája még mindig hoz új hajtásokat, iróniája, poétikai eljárásai működnek, következetesen építi tovább lírai életművét, ám a korábbi termékekhez képest a *Távozó fa* kevesebb gyümölcsöt hoz.